

Вплив міграційних процесів в Україні на модернізацію економіки

Досліджено суть, види та класифікацію чинників міграційних процесів. Здійснено оцінку міграційного приросту населення та масштаби трудової міграції з України. З'ясовано основні фактори, що спонукають українських громадян до міграції. Визначено позитивні та негативні наслідки міграційних процесів. Проаналізовано вплив міграційних процесів на модернізацію економіки України.

Ключові слова: міграційні процеси, людський капітал, імміграція, еміграція, модернізація економіки, трудовий потенціал, мобільність робочої сили.

Постановка проблеми. Сучасному етапу розвитку економіки при-
таманні активні міграційні процеси. Міграційні процеси належать до складних системних об'єктів дослідження. В промислово розвинених країнах переважає імміграція, натомість в країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною до ринкової економікою – еміграція. Міграційні процеси суттєво впливають на розвиток економіки кожної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою теоретичних засад дослідження міграційних процесів займалися такі дослідники, як В. Переведенцев, О. Піскун, І. Прибиткова, Ю. Римаренко, У. Садова, Е. Лібанова, О. Хомра та інші. Незважаючи на їх значний науковий доробок, ці питання і досить залишаються актуальними, особливо в умовах зменшення кількості та якості людського капіталу.

Мета статті – проаналізувати вплив міграційних процесів на модернізацію української економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграція (від лат. migratio – переміщення) – це рух населення з однієї території чи країни в іншу під впливом економічних, соціальних, адміністративних, пропагандистських та інших заходів. Виникненню міграції сприяє перерозподіл робочої сили, безробіття, невпевненість у завтрашньому дні [5].

Міграційні процеси впливають на природне відтворення населення шляхом зміни вікової структури регіонів виходу населення, трансформацію репродуктивної поведінки контингентів населення, зміни умов життя переселенців, що відбивається на стані їх здоров'я. Міграція впливає і на функціонування та розвиток ринку праці; міграційні процеси сприяють

розвитку розширеного світогляду особи, зумовлюють підвищення пристосовності до різноманітних умов життя, а також обмін навиками та досвідом між жителями різних регіонів, поширення корисних знань. Вони призводять до перерозподілу виробників та споживачів матеріальних благ і платних послуг між регіонами та їх підрозділами, змінюють якісні характеристики робочої сили різних регіонів внаслідок нерівномірної участі в міграційних процесах представників різних соціально-демографічних груп [3].

Міграційні процеси часто призводять до заповнення робочих місць, що не користуються попитом у корінного населення – коли окремі спеціалісти мігрують за кордон, а там працюють на рядових роботах (особливо жінки – домогосподарками, покоївками, доглядають за людьми похилого віку тощо) [3].

Зовнішня (міждержавна) міграція існує в різних формах: трудовій, сімейній, рекреаційній, туристичній та ін. Міждержавна міграція робочої сили в другій половині ХХ ст. стала важливою частиною процесу інтернаціоналізації міжнародного господарського життя. Трудовий потенціал, будучи важливим фактором виробництва, шукає свого найефективнішого використання не лише в рамках національного господарства, а й у масштабах світової економіки [9].

Варто відзначити, що останніми роками спостерігається збільшення міграційного сальдо на тлі природного скорочення населення України (рис. 1). Тобто, починаючи із 2005 року, в Україну більше приїжджає осіб, ніж виїжджає. Останніми роками в імміграційних потоках України переважає обмін населенням з країнами колишнього СРСР. Так, лише у 2011 році в Україну на постійне місце проживання приїхало 20 тисяч мешканців Росії. Ця країна посіла перше місце за кількістю іноземців, які переїхали до України [1].

Масштаби трудової міграції з України оцінюються у 1,4-2,7 млн. осіб, з них більше половини – нелегали. Основними країнами для трудової міграції наших співвітчизників є Росія (48%), Чехія (12%), Італія (13%), Польща (8%), Угорщина, Іспанія, Португалія (по 3%) [8].

Найбільше українців зараз працює у Росії – 500 тисяч людей. Стільки ж трудових мігрантів із України працюють разом у Польщі, Чехії та Італії. Ще 200 тисяч – в Іспанії, Португалії, Угорщині та Білорусі.

За даними дослідження трудової міграції з України, 29,5% трудових мігрантів перебувають у віці 15-29 рр., 30,3% – у віці 30-39 рр., 40,2% – у віці старше 40 р.

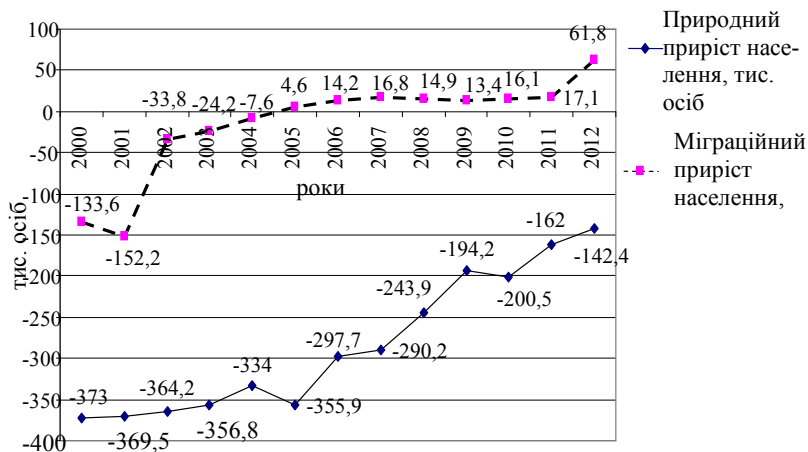

Рис. 1. Міграційний приріст населення у 2000-2012 рр.
(Складено автором на основі джерела: [6])

Повну, базову або неповну вищу освіту мали 31% мігрантів, 59% – повну середню освіту і 10% – неповну середню освіту. Це вказує на те, що на тлі природного скорочення населення наша країна втрачає інтелектуальний капітал, що може відобразитися на економічному потенціалі країни. Українська трудова міграція, певною мірою, може бути охарактеризована як «відтік мізків» через наявну невідповідність між навичками мігрантів і тими посадами, які вони обіймають. Лише деяким мігрантам вдається знайти роботу за кордоном відповідно до рівня їхньої кваліфікації. Незалежно від їхньої освіти, майже всі вони займаються низькокваліфікованою роботою.

Значні відмінності спостерігаються у напрямках трудових міграцій чоловіків та жінок. Так, жінки переважають серед мігрантів у Італії, Греції, Туреччині, Японії; чоловіки ж мігрують переважно у Росію, Португалію, Польщу, Чехію.

Мігранти-чоловіки зайняті переважно у сфері будівництва. У Росії також спостерігається підвищена частка зайнятих у сфері зв'язку та транспорту, у Польщі – в сільському господарстві. Серед жінок, які працюють у Росії, найбільша зайнятість спостерігається у торгівлі та будівництві, у Чехії – в громадському харчуванні і промисловості, у Польщі та Італії – в сільському господарстві та в якості домашньої прислуги [7].

Варто відзначити, що основними тенденціями в міграційних процесах є наступні:

- найбільша частка трудових мігрантів проживає в прикордонних територіях нашої країни;
- за кордон більшою мірою виїжджають жителі сільських територій;
- основна частка мігрантів – віком 30-50 років;
- одружені люди більш залучені до трудової міграції, ніж неодружені;
- чоловіки більшою мірою є потенційними мігрантами.

У науковій літературі існує різноманітна класифікація чинників (часто взаємозалежних), під впливом яких формуються напрямки та масштаби міграційних процесів. Переміщення у просторі відбувається внаслідок дії економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших факторів, але вони діють одночасно, певною мірою є взаємозалежними, тож виявити окремі компоненти міграційного процесу, сформовані під впливом одного чи двох факторів, як правило, складно. [9]

Будь-який міграційний акт відбувається під дією комплексу мотивів. Вони залежать від суб'єктивних та об'єктивних причин: з одного боку, міграції відбуваються за особистим бажанням – кожен громадянин має право і можливість вибрати для себе місце проживання та праці, тобто задовольнити свої різноманітні потреби матеріального, професійно-кваліфікаційного і духовного характеру. [9]

Основними факторами, що спонукають українців до міграції, є можливість підвищення рівня їхнього життя і перспективи отримання вищої заробітної плати (понад 56%). Тоді як вимушена незайнятість (безробіття) не є визначальним фактором (менше 7%). Показово, що різниця у доходах мігрантів і немігрантів є суттєвою: середня заробітна плата мігрантів за кордоном у 2008 р. становила 820 дол. США, що майже втричі вище, ніж середня заробітна плата в Україні (281 дол. США) [4].

Таким чином, до основних негативних наслідків міграції населення слід віднести:

- зменшення чисельності населення України і, як наслідок, недо-виробництво ВВП за рахунок міграції населення;
- втрата людського (інтелектуального) капіталу (особливо науковців та фахівців) і, як наслідок, уповільнення темпів науково-технічного прогресу, за даними порталу Європейського громадянського су-спільства, з 1996 по 2011 роки з України на постійне місце проживання за кордон виїхали 1 622 учених;

- втрата кваліфікації мігрантів, які виконують за кордоном роботу, яка не відповідає їх рівню кваліфікації;
- отримання збитків державою за рахунок того, що особи, які були підготовлені за бюджетні кошти, мігрують за кордон і створюють додану вартість в іншій країні;
- міграція населення у працездатному віці не сприяє наповненню відповідною мірою пенсійного і соціального фондів за рахунок відрахувань із заробітної плати;
- дискримінація та експлуатація наших громадян з боку місцевих роботодавців;
- виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн-реципієнтів у зв'язку зі збільшенням нелегальної трудової міграції українців;
- проблеми реадaptaції працівників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих умов праці та життя;
- погіршення сімейних стосунків через довготривалу відсутність членів родин: виникає нестача батьківської уваги, деформуються родинні цінності, виховується легковажне ставлення до життя.

Так, за результатами опитування, проведеного Міжнародним жіночим правозахисним фондом «Ла Страда-Україна», найбільш вагомими негативними чинниками міграції названі наступні: розпад сімей – 60%; вплив людей з країни – 55%; втрата соціальних гарантій – 40%; втрата часу та здоров'я мігрантів – 37%; збільшення кількості безпритульних дітей – 22%; втрата генофонду нації – 21%; поширення соціально небезпечних захворювань (СНІД, туберкульоз) – 19%; незарахування до трудового стажу часу роботи за кордоном – 17% [2].

Позитивними ж наслідками міграції є: покращення матеріального благополуччя сімей мігрантів – 45%; надходження грошей в країну – 16%; встановлення нових соціальних зв'язків – 11%; підвищення кваліфікації мігрантів – 9% [2].

Тобто найбільш значним є покращення добробуту мігрантів та членів їх сімей. В цілому ж позитивні наслідки наступні:

- надходження в Україну додаткової іноземної валюти у формі грошових переказів трудових емігрантів та інвестування коштів в економіку через створення спільних підприємств з іноземними засновниками;
- сприяння інтеграції України до світового ринку праці;
- надання можливості мігрантам реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити рівень кваліфікації, покращити матеріальне становище;

- послаблення потоку безробіття на національний ринок праці, зниження соціальної напруженості в суспільстві.

На нашу думку, найбільш вагомим для модернізації національної економіки є надходження коштів мігрантів. Так, грошові перекази до України майже рівні обсягу прямих іноземних інвестицій та майже в 8 разів вищі за зовнішню допомогу розвитку для України. Згідно з деякими припущеннями, українська економіка втратила б приблизно 7% свого потенціалу без стимулюючого впливу грошових переказів мігрантів, а 10-відсоткове збільшення грошових переказів на душу населення приведе до зменшення частки населення, яке проживає у злиднях, на 3,5%.

Водночас, найбільша частина грошових переказів витрачається на прожиття (73%) та товари широкого вжитку (26%), тоді як лише 3,3% використовуються для створення власного бізнесу [4].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, міграційні процеси, безумовно, позначаються на розвитку економіки і сприяють її модернізації. Важливими позитивними сторонами міграції є надходження значних коштів у формі переказів трудових мігрантів, що сприяє підвищенню їх добробуту, освоєння нових професій, вдосконалення здібностей, професійної майстерності та здатності до сприйняття нововведень (якщо вони працювали за професією і відповідно до своєї кваліфікації). Міграція для таких людей стає стажуванням з метою переймання передового досвіду та впровадження в Україні.

До найбільш негативних наслідків міграційних процесів відносять еміграцію освічених людей, студентів, втрата людського (інтелектуального) капіталу, збитки держави при втраті фахівців підготовлених за бюджетні кошти, розпад сімей та погіршення сімейних стосунків через довготривалу відсутність членів родин.

Список використаних джерел

1. В Україну на постійне життя найчастіше їдуть росіяни. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/_immigrants_ukraine_ok.shtml
2. Любов на відстані. Трудова міграція змінює підходи українців до формування сім'ї // Тиждень.ua. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/57977>.
3. Манів З. О. Міграційні процеси та їх види / З. О. Манів // Регіональна економіка. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1731101738816/rps/migratsiyni_protsesi_vidi.

4. Міграція в Україні: факти і цифри. – Режим доступу : http://iom.org.ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf.
5. Міграція. Міжнародні міграційні процеси. Міжнародна економіка. – Режим доступу : <http://www.megos.org.ua/miznarodna%20economics.6.html>.
6. Населення / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Населення України / Вікіпедія. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України.
8. Поїхати, щоб вижити: міграційні процеси у країнах Східного партнерства. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/258865.html/>
9. Управління трудовим потенціалом. Міграційні процеси: сутність, причини, види та показники міграції. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/27309/>

Федоришина Л.Н., Шевчук О.И. Влияние миграционных процессов в Украине на модернизацию экономики.

Исследованы сущность, виды и классификация факторов миграционных процессов. Осуществлена оценка миграционного прироста населения и масштабы трудовой миграции из Украины. Выяснено основные факторы, побуждающие украинских граждан к миграции. Определены положительные и отрицательные последствия миграционных процессов. Проанализировано влияние миграционных процессов на модернизацию экономики Украины.

Ключевые слова: миграционные процессы, человеческий капитал, иммиграция, эмиграция, модернизация экономики, трудовой потенциал, мобильность рабочей силы.

Fedoryshyna L.M., Shevchuk O.I. Influence of Migratory Processes in Ukraine on Modernization of Economy.

The article examines the nature, types and classification of factors of migration. The estimation of the migration of population growth and scale labor migration from Ukraine. It was found the main factors that motivate Ukrainian citizens to migrate. Definitely positive and negative consequences of migration. The influence of migration on the modernization of the economy of Ukraine.

Keywords: migration, human capital, immigration, emigration, modernization of the economy, the labor potential labor mobility.